

„SIEBENBÜRGEN SÜSSE HEIMAT”.
A NÉMETORSZÁGBA KIVÁNDOROLT ERDÉLYI
SZÁSZOK VISSZAEMLEKEZÉSEI

Molnár Zsolt
tanár, történész

„Vom Rhein und Sachsen ich gemein / Bin aufgewachsen in grossem schein...”¹ A reformátor Honterus János írta e sorokat 1532-ben az Erdély térképéhez mellékelte ajánlásában, amelyben a Rajna vidéke mellett Szászországot is idézi, mint az erdélyi németiség őshazáját. Ma már tudjuk, Szászországhoz csak az onnan kölcsönzött név köti őket, a Rajna-vidék és Flandria viszont valóban az őshazát jelenti számunkra, ahonnan a 13. századtól több hullámban vándoroltak a Magyar Királyság területére, s telepedett le egy részük Erdély földjén. Az itteni szászok (*Sieben-bürger Sachsen*) Erdély harmadik legnagyobb nemzetiségét alkották egészen a 20. század közepéig. A nyugat-európai kapcsolatokat ápoló, korán polgárosult, ugyanakkor szigorúan hagyományőrző szász közösség sajátos kultúrával rendelkezett, amelyet számottevően befolyásolt a korai iparosodottság, a nagyarányú írástudás és az evangélikus vallás. A 19. század romantikus nemzetkarakterológiája takarékos, józan, rendszerető, szorgalmas, elzárkózó jelzőkkel illette a szászokat. Hatásuk több területen kimutatható más erdélyi népcsoportok falusi és városi lakosságának körében is, így elmondható, hogy évszázadokon keresztül kulcsszerepet játszottak Erdély kulturális fejlődésében. Hangsúlyos, mindennapi jelenlétük szükségessé tette beemelésüket a köztudat Erdély-képébe is. Olyannyira, hogy az első világháborút követően, a magyarság kisebbségbe kerülését követően hirtelen példává is váltak: „Összetartásuk, egységük, öntudatuk, szervezethezességük, civilizációs szintjük, műveltségük, józanságuk, sőt vélt vagy valós erdélyiségük alapozta meg ezeket a vélekedéseket”.²

A szászok helyzete a nagyromán államban

1919 januárjában a román megszállás alatti Erdélyben megtartott megyesi nagygyűlés szász képviselői – a románok fenyegető jelenléte és a román állam előzetes ígéreteinek hatására – a Romániához csatlakozás mellett döntöttek. Akkor még nem sejtették, hogy egy 800 éves történeti fejlődés folyamata zárult le számukra ezzel a döntéssel, amit az egy évvel később aláírt trianoni béke jogilag is megerősített. Érdeemes idézni egy román történész, Vasile Ciobanu írásából, aki talán a legjobban érzékelteti, hogy miként is

¹ „A Rajna-vidékről és Szászországból nőttem nagyvá” – idézi: Pukánszky Béla: *Erdélyi szászok és magyarok*. Danubia, 1943. 10. o.

² Molter Károly: Az erdélyi szászok szelleme. – In: *Erdélyi argonauták. Tanulmányok, esszék, tárák, cikke*. Marosvásárhely 2000. 128-136. o.

értelmezték a szászok a román impériumváltást. Ő ezeket írja: „Az 1918-1919-ben bekövetkezett változások meglepetésként érték az erdélyi szászokat is, akik egyik napról a másikra a magyar állam kereteiből átkerültek a román államéba. (...) A medgyesi nagygyűlésen elfogadták ugyan Erdély egyesülését Romániával, de előtte is meg utána is a szász elit körében élénk vita zajlott nagyon sok részletkérdésről. (...) 800 éves történetük során az erdélyi szászok mindig a magyar királyoktól kapott előjogokra hivatkozva próbálták meg érvényesíteni saját céljaikat. Az 1918. december 1-jei gyulafehérvári román nagygyűlés és Erdélynek a román csapatok általi megszállása után néhány szász politikai vezető úgy érezte – és később kiderült, megalapozott volt a feltételezés –, hogy Erdély és Románia egyesülését tényként kell kezelni, (...) ugyanakkor továbbra is széles körű autonómiát követeltek maguknak.”³

A várt autonómia helyett azonban az szászok is az egyre fokozódó románosítást érzékelhették a két világháború között, amely fenyegető hatást jelentett az erdélyi kisebbségek kultúrájára. Politikai szervezetük, az Erdélyi Német-Szász Néptanács (*Deutsch-Sächsischer Volksrat*) minden jogi eszközt bevetett annak érdekében, hogy az állampolgári jogegyenlőséget kiharcolja a román államtól. Az identitásőrzés szempontjából meghatározó volt ezekben az évtizedekben a helyi szász közösségek összetartó ereje, amely az évszázadok óta kialakult szomszédság keretein belül működött.

Egy településen annak nagyságától függően több szomszédság is működött. „A szomszédság legfontosabb funkciói a kölcsönös segítség (fiatalok családalapítása-házépítése, természeti katasztrófák, temetések stb. esetén), a biztonság szavatolása (az utcák, a mező és az erdők őrzése, a kutak tisztán tartása, utak és hidak karbantartása stb., később a tisztaság és közegészség megőrzése is), a kulturális és az erkölcsi értékek ápolása.”⁴ A szomszédság vagyona anyagi és szimbolikus javakból állt. „A szimbolikus javakat általában a megidéző tábla („*tabla de convocare*”), a szomszédság ládája és zászlója képezte. A tábla a híráramlás megerősítését szolgálta, a ládában a közösségi iratokat és anyagi javakat tartották, a zászlót főként a temetéseken használták.”⁵ Egy-egy szomszédság olyan közösségi tulajdonú használati tárgyakat is birtokolhatott, mint például lakodalmakon és temetéseken használatos asztalok, padok, edények, tűzoltóeszközök stb.

³ Ciobanu, Vasile: 1918–1919 az erdélyi szász elit politikai diskurzusában”. Idézi: Szász István Tas: Az erdélyi szászok sorsa a 800 és a 80 év alatt. *Hitel*, 31. évfolyam (2018) 6. szám. 113. o.

⁴ Kiss Dénes: Szomszédok és szomszédságok Erdélyben. *Erdélyi Társadalom*. 1. évf. 2. szám 126. o.

⁵ Uo.

Szomszédási láda 1780-ból
(A Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjteményéből, a szerző fotója)

A második világháborúban Románia a náci Németország oldalán állt. Az erdélyi szászok egy része is bekapcsolódott a Német Birodalom nacionalista mozgalmába. Amikor a világháború vége felé, 1944-ben Románia áttért a szövetséges hatalmakhoz, a szászok egy része Ausztriába és Németországba menekült, amivel kezdetét vette a kivándorlásuk több mint fél évszázados folyamata. Az 1945 utáni kommunista hatalomátvételt követően a kollektív bűnösség jegyében a romániai németeket elkezdték megfosztani tulajdonuktól és részben polgári jogaiktól is, sokukat kényszermunkára hurcolták el a Szovjetunióba. A Romániából deportált 70-80 ezer németből több mint 30 ezer volt erdélyi szász. A fogság letelte után többségüket vonaton elszállították az Odera menti Frankfurtba, ahonnan nem engedélyezték visszatérésüket Erdélybe. A deportáltaknak csak nagyon kis része térhetett vissza szülőföldjére. Az elhurcoltak 15%-a pedig életét vesztette. 1948-ig az erdélyi német lakosság létszáma csaknem 100 ezer fővel (jórészt szászokkal) csökkent, 251 ezerről 157 ezerre.⁶

A németek mint Románia legjobb „exportcikkei”

A második világháborút követő kitelepítések, menekülések, valamint kényszer-munkatáborokba deportálás, majd az egyre romló gazdasági és politikai körülmények az 1960-as évektől visszafordíthatatlan változást idéztek elő Erdély életében. Az 1945-ös agrárreformig a romániai

⁶ Schiel, Ingrid: Az erdélyi szászok 20. századi története. *Régió*. 30. évfolyam (2022) 3. szám. 14-15. o.

németek 70%-a mezőgazdasághoz kapcsolódó szakmákban dolgozott. 1956-ban már csak 22%, miközben a nem mezőgazdasággal foglalkozó alkalmazottak és munkások aránya 72%-ra nőtt. Ezen belül 14,5% volt azok aránya, akik mezőgazdasági vagy ipari termelőszövetkezetek tagjai voltak. A falvak nagyobb része félreeső helyen feküdt, rossz közlekedési infrastruktúrával, emiatt sokan úgy ítélték meg, hogy lakóhelyet kell változtatniuk, ha dolgozni akarnak. A korábbi faluközösséghez fűződő kapcsolatok meglazultak, a hagyományos életformákat feladták az emberek, hiszen ezek a változások miatt értelmüket veszítették. Érvényes volt ez a lakáskultúrára, a hétköznapi kultúrájára, a szokásokra, köztük a népviselethez, a szomszédságok szociális funkciójára, melyek mind-mind mélyen be voltak ágyazva a paraszti és az egyházi év ritmusába.⁷

Az 1952-es alkotmány elvileg biztosította ugyanazokat a jogokat a nemzeti kisebbségek számára, amelyeket a román nemzet élvezett. A kisebbségek létét és kulturális fejlődésének lehetőségét azonban széles körre kiterjedő rendelkezések szabályozták. A német lakossággal szemben például külön megszorító intézkedések voltak érvényben, amelyek lehetővé tették a városi középrétegek kitelepítését. A szász férfiakat állami építkezéseken dolgoztatták. Az 50-es években folyamatos letartóztatási hullámok zajlottak kirakatperekkel, amelyeknek a szász értelmiségiek is állandó célpontjai voltak. Mindezek oda vezettek, hogy a 60-as évek elejétől felgyorsult a szászok kitelepedési folyamata, akik – jórészt ekkor még illegálisan – a nyugatnémet államban találták meg új hazájukat.

Az 1965-ben hatalomra kerülő Nicolae Ceaușescu a kommunista társadalom egységes népét kívánta megteremteni, amely a nagyromán nacionalizmus vörös köntösbe öltöztetett változatát jelentette. Törvényt hoztak a nemzeti kulturális javak védelméről, s ennek keretében az állam kisajátított minden kulturális kincset Romániában, köztük a szász evangélikus egyház tulajdonában lévő templomokat, műemlék épületeket, melyek ezután teljesen elhanyagolt helyzetbe kerültek. Az 1980-as évektől már nem voltak önálló német iskolák, csak a románnal párhuzamos német osztályok indulhattak. „A korábbi iskolai rendezvények, amelyek a városok és községek kulturális életében központi szerepet játszottak, elvesztették addigi jellegzetességüket. Az iskolát egyre inkább a szocializmus és kommunizmus építésének, valamint a lakosság szociális és etnikai homogenizációjának szolgálatába állították.”⁸

A zsidó kisebbség kivándorlásának analógiájára a 60-as évek végétől a román kormányzat felvetette a Német Szövetségi Köztársaságnak a német kisebbség legális kivándorlásának lehetőségét. „A zsidók, a németek és az olaj Románia legjobb exportcikkei” – így szólt Ceaușescu híres mondata.⁹ 1969-1989 között több mint 200 ezer romániai németet – erdélyi szászokat,

⁷ Schiel, Ingrid: Az erdélyi szászok 20. századi története. *Régió*. 30. évfolyam (2022) 3. szám. 14-15. o.

⁸ Uo.

⁹ Pacepa, Ion Mihai: *Vörös horizontok – Egy román kémfőnök vallomásai*. Áramlat Kiadó, 1989. 64. o.

bánsági és szatmári svábokat – vásárolt ki a Német Szövetségi Köztársaság Romániától. Az egyénekre árkategóriákat határoztak meg, de nemcsak pénzben fizettek: az évek során vadászfegyverek, orvosi műszerek, komplett fogászati berendezések, drága nyugati autók, lehallgató berendezések és egyéb – a keleti piacon hiánycikknek számító – áruk is Romániában landoltak. A kiutazási engedélyhez hosszú, göröngyös, több hónapig vagy akár évekig is eltartó utat kellett bejárni. A kivándorlóknak alá kellett írniuk egy nyilatkozatot, melyben az államra hagyják a vagyontárgyaikat. Sokan ezért illegálisan próbáltak meg egy-két családi értéket kicsempészni a kiutazás során, ahogyan azt az alábbi visszaemlékezések is igazolják: „Apánk zseboráját a bugyik közé rejtettem az édesanyánk fülbevalójával együtt. Remélem, nem találják meg a vámosok, legalább ennyi emlékem maradjon róla. (...) Sosem felejttem el, hogy nagyanyám nyakláncát oda kellett adnunk egy hivatalnoknak, hogy negyedserzi próbálkozásra végre megkapjuk a kiutazási engedélyt. (...) Még jó, hogy nagy volt a sor a vámolásnál, így nem vették észre a nagymama bokályait. Sajnáltam volna, ha azokat is ott kellett volna hagynunk. Kalapált a szívem, izgultam, nehogy belenézzenek a ládába.”¹⁰

1983-ban a kétoldalú kapcsolatok kibővültek, és a német kisebbség minden tagja számára lehetővé vált a kivándorlás, illetve a kiutazás, nem csak, mint eddig, a családegyesítés keretében. „Lépcsőzetes díjszabást alapítottak meg a legálisan távozók számára nemzetiség, végzettség és kor szerint. 1968 és 1978 között egy gyerekért vagy nyugdíjasért 1.700, egy szakmunkásért 1.900, egy egyetemistáért 5.000, egy értelmiségiért pedig 10-11.000 márkát fizetett az NSZK a román államnak. A német döntésnek humanitárius-szociális okai voltak, a román állam sanyarú politikai és gazdasági helyzetéből fakadtak, és összefonódtak a családegyesítés kérdésével is. Ernst Meinhardt szerint az NSZK körülbelül 2-3 milliárd márkát fizetett ki az évek során.”¹¹

Ez az emberkereskedelem első olvasatra „win-win” szituációnak tűnhet, melyben mindegyik fél jól járt. A német nemzetiség kiszabadulhatott a kommunista diktatúrából, az NSZK német munkaerőt szerzett, a román állam valutához, a szászok otthonaiba költöző cigányok pedig takaros házakhoz jutottak. Az természetesen más kérdés, hogy egyik napról a másikra egy 850 éves, virágzó kultúrnemzet kezdett eltűnni Európa térképéről.

¹⁰ Idézetek a Szentendrei Szabadtéri Múzeum Erdély tájegységének kiállításán olvasható visszaemlékezésekből.

¹¹ Schiel, Ingrid: Az erdélyi szászok 20. századi története. *Régió*. 30. évfolyam (2022) 3. szám. 14-15. o.

Menni vagy maradni?

Az 1970-es, 80-as években felgyorsult kivándorlási hullámnak újabb lökést adtak a kelet-európai rendszerváltozások, amelyek után a 90-es évekre a szászok száma drasztikusan lecsökkent. Míg 1910-ben 565 ezer német élt Erdélyben – ebből kb. 250 ezer szász –, addig 2011-ben már csak 32 ezerre tehető a német anyanyelvűek száma.¹² Az erdélyi szász falvak és az evangélikus templomok szinte kiürültek, az elhagyott házakba idegenek, románok, cigányok költöztek, akik már nem kötődtek a szász hagyományokhoz. A gazdag múlttal rendelkező erdélyi szász szokásrendszer néhány évtized alatt teljesen eltűnt Erdélyből.

S eközben hogyan érezték magukat a Németországban új életet kezdő szászok? Jól szemlélteti egy 80-as évekbeli mondás, amely a kitelepülők körében terjedt: „Egy átlagos szász úgy érezheti magát a mai Szászföldön, mint egy római polgár az V. századi Pannóniában.”¹³ Hiába érkeztek tehát az erdélyi szászok az övéik, vagyis a többségi német nemzet közé, beilleszkedés nem volt könnyű számukra. A szülőföld elhagyása után sokakat honvágy gyötört. Az összetartó közösségek felbomlottak, az elvándorlással törés keletkezett a múlt és a jelen között, ami az emlékezetkultúra kialakításához vezetett egyéni és közösségi szinten egyaránt. Az egyéni emlékezet révén a családi történetek generációról generációra öröklődve szóban vagy írásban élnek tovább, a megmaradt tárgyak a múltat idézik fel.

2019-ben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársai több interjút is készítettek az elmúlt fél évszázad során Németországba költözött erdélyi szászokkal. Az interjúkból készített kisfilmek a múzeum Erdély tájegységének kiállításán tekinthetők meg. Az elbeszélések egy része a viharos 20. század emlékeit tárja elénk, ahogyan azt a szász közösség Erdélyben megélte. Az alábbiakban megidézett történetek – többségében név nélkül, hiszen a múzeum is így teszi közzé – a „menni vagy maradni” kérdést járják körbe, amely a szászok legnagyobb dilemmája volt a román kommunista diktatúra évtizedeiben.

„1945 januárjában a szovjet megszállást a deportálás követte, 17 és 45 év között mindenkit elvittek, aki munkaképes volt. Mi alapvetően földműves nép voltunk, s a kommunisták elvettek tőlünk mindent, kisajátítottak mindent, akár szegény volt valaki, akár gazdag. Úgy vélem, szinte minden szász el akarta hagyni az országot a második világháború után. A kommunizmus, a jogfosztottság és az anyagi javak kisajátítása – ezek voltak az okok mindenki számára. (...) Szász varjak, menjetek Flandriába. Eleszitek a kenyerünket! – ezekkel a szavakkal uszították a kommunisták a román többséget ellenünk.”

¹² A Szentendrei Szabadtéri Múzeum Erdély tájegységének kiállításán szereplő adatsorok.

¹³ A szász ember ára. Ovidiu Pecican interjúja Konrad Gündisch professzorral. *Provincia* 3. évfolyam 6-7. szám (2002. június-július). 23. o.

„A családukban a kivándorlás konkrét indoka a jogfosztottságtól való félelem volt. Édesapám attól tartott, elveszik a kisebbségi jogainkat tőlünk, a német iskoláinkat, színházunkat, a német sajtót stb. A szüleink nem akarták, hogy elrománosítsanak bennünket. Nem magukról, hanem a gyerekeik jövőjéről akartak dönteni, amikor a kivándorlásra gondoltak.”

„Azt is mondhatnám, hogy az erdélyi szászok kivándorlásával együtt szocializálódtam, nőttem fel addig, amíg magam is el nem mentem. Mire megkereszteltek, a keresztszüleim már Németországban éltek. A családok vergődtek körülöttünk, mivel nem volt egyszerű eldönteni, hogy elmenjenek. Ez egy olyan kényszerfolyamat volt, aminek mindenki alávetette magát, ahol mindenki újra és újra mérlegelte: menni vagy maradni. A kint élő rokonságunk is folyamatosan arról győzködött minket, hogy menjünk utánuk. 13 éves lehettem, amikor másodunoka-testvérem, aki akkor már a Tübingeni egyetemre járt, meglátogatott bennünket. A jelenléte nagy hatással volt rám, akkor értettem meg igazán, hogy milyen szabad élete van neki. Utána a családukban én szorgalmaztam leginkább, hogy hagyjuk el mi is az országot.”

„Az egész folyamatnak volt egy szívóhatása, egyre többen elkezdtek kivándorolni, s az volt az embernek az érzése, hogy ott fog maradni utolsónak egyedül. Így döntöttük el mi is – elég későn, 1991-ben –, hogy kiköltözünk Németországba. Azt szoktam mondani: a néppel együtt vándoroltam ki.”¹⁴

Nagyon kevesen maradtak a szülőföldön. Többen életkoruk és egészségi állapotuk miatt nem vállalták be az utazást, s voltak, akik idős, mozgásképtelen szüleiket nem tudták magukra hagyni. Mások – ők voltak a legkevesebben – pedig lelkiismeretükkel tartották összeegyeztethetetlennek a kivándorlást. Ez utóbbiak közé tartozik Eginald Schlattner lelkész-író, aki 91 évesen ma is Erdélyben él, utolsó szolgálati helyén, a veresmarti lelkészlakban. Őt idézzük most:

„Amikor mindenki elment, világosan tudtam: Isten nem akarja, hogy elmenjek. Honfitársaim szinte ezerévnnyi ittlét után a diktatúrát követő egyetlen nyár során hangtalanul kiléptek a történelemből. Én késői hivatást kaptam, csak negyvenöt évesen lettem lelkész. Így számomra hatalmas sokk volt, amikor tizenhárom év után, a megbízatásom teljében gyakorlatilag közösség nélkül maradtam. Húsvétkor még tele volt a templom, karácsonykor már alig akadt, aki eljöjjön az istentiszteletre. (...) S közben a családom is elment. A testvéreim már az 1980-as években kivándoroltak, a lányom pedig 1990-ben távozott, a diplomájának megszerzése után szinte azonnal. A feleségem 2007-ben költözött ki utánuk. Én nem tartottam őket vissza, azt mondtam mindig nekik: ti mehettek, én maradok. Nem bántam meg, hiszen egy dolgot biztosan tudok Istentől: ő azt akarja,

¹⁴ Idézetek erdélyi szászok visszaemlékezéseiből – a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegységében megtekinthető kisfilmek szöveges változatai. (A filmrészletek alapján lejegyezte a szerző.)

hogy itt legyek, s ez már így is marad... Tizennégy éven át, 2006-2018 között minden vasárnap tartottam tovább az istentiszteletet, úgy, mint régen. Csak az éppen üres padosorok előtt. Elmondom miért: hogy az Úr ne unatkozzon, hogy ne csak egy nyelven (ti. románul – a szerző megjegyzése) hallja ugyanazt a prédikációt.”¹⁵

Schlattner ma már a közélettől visszavonult, de ha magyar vagy német újságírók megkeresik, szívesen ad nekik interjút, ott a veresmarti lelkészlakban, azok között a szász varrottas díszítések között, amelyeket rég kivándorolt gyülekezetétől kapott egykor. Ahogyan a Maszol.ro cikke írt róla néhány éve: „Van a lényében valami rendíthetetlenül és megkérdőjelezhetetlenül arisztokratikus. Hajóskapitányra emlékeztet, a veresmarti evangélikus paplak pedig egy letűnt világ süllyedő zászlóshajójára. Az elmúlás zavaros, sötét vize már a parancsnoki hidat nyaldossa, de a kapitány, illúziók nélkül, elfogadva az elkerülhetlent, áll rendületlen. A hajó az élete értelme, együtt szállnak a hullámsírba.”¹⁶

A szászok és az erdélyiség napjainkban

A szentendrei skanzenben megtekinthető kisfilmek a szászok mai erdélyi identitásának kérdéseit is érintik. Szinte minden visszaemlékező – évtizedekkel a kivándorlás után – az egykori szülőhazához köthető legszebb emlékeit idézi fel. Érdekes és tanulságos végighallgatni, hogy a „Mit jelent ön számára Erdély?” kérdésre milyen kulcsszavak és történetek jutnak eszükbe. Idézzünk ezekből a gondolatokból is néhányat:

„Barátok, ismerősök, rokonok, szerelem, nyugalom, hagyomány, anyanyelv, hit – ez mind, ami Erdélyhez tartozik.”

„Igen, még mindig a szülőföldet jelenti számomra, ha ott vagyok, mindig nagyon jól érzem magam.”

„Egy tipikus étel, ami Erdélyről eszembe jut, amit minden etnikum, szász, magyar és román főzni tudott: a töltött káposzta.”

„Németország az otthonunk, Erdély a szülőföldünk. Itt, Németországban jól érezzük magunkat, hiszen itt van a családjunk és az összes barátunk, Romániában már alig van valaki számunkra. Viszont ha mi szászok összejönénk valahol, még mindig nagyon sokat beszélünk Erdélyről.”

„Számomra Erdély a haza, s az is marad mindig ez a vidék, hiszen ez nevelt fel. 23 évesen már nem tudtam tőle lélekben elszakadni. Kiindulópontja, de vágyakozási pontja is az életemnek.”¹⁷

¹⁵ „A kút másként csobog itt, az idő másként pörög” – Tar Gabriella beszélgetése Egináld Schlattner erdélyi szász íróval és evangélikus lelkésszel. *Régió*. 30. évfolyam (2022) 3. szám. 70-77. o.

¹⁶ Pengő Zoltán: Az utolsó szász – Egináld Schlattner. Maszol.ro <https://maszol.ro/belfold/65787-az-utolso-szasz-eginald-schlattner-az-ures-templomban-predikal>

¹⁷ Idézetek erdélyi szászok visszaemlékezéseiből – a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegységében megtekinthető kisfilmek szöveges változatai. (A filmrészletek alapján lejegyezte a szerző.)

Hímzett szász falvédő a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjteményéből (A szerző fotója)

Epilógus: identitásápolás szimbolikus térfoglalással

A visszaemlékezésekből egyértelműen látszik, hogy a Németországba települt szászok nem felejtik egykori identitásukat. Az 1970-es, 80-as években közös szervezeteket, egyesületeket alakítottak, amelyeken keresztül új hagyományokat teremtettek maguk körül. Kulturális programokat, fesztiválokat szerveztek, hogy szétszóródott rokonaikkal, barátaikkal együtt ünnepelhesse és a közösség élményét éljék át, úgy, ahogy korábban a szomszédság keretei között tették. Az 1990-es évektől pedig már újból hazalátogathattak Erdélybe, egyesek felújították ősik házá, nyaralóvá alakították fiatalkoruk színhelyét, gondozzák a temetőt, esetleg forrásokat keresnek a templomuk helyrehozatalára. „A kommunista rendszer bukása utána mentem először Erdélybe. Szerettem volna látni, hol élt a családom, a felmenőim, azokat a helyeket, amelyeket addig csak elbeszélésekből ismerhettem. Az érintett meg a legjobban, hogy még voltak ott olyan emberek, akik személyesen ismerték a családomat. Fiatal koromban csak a szürke levelek jöttek tőlük szocialista papíron, s nem társítottam hozzájuk embereket. S most hirtelen itt voltak, láttam őket, hogyan élnek.” A hazalátogatók az egykori szülőhelyükön a 90-es évek végétől elkezdték szervezni pár napos településtalálkozóikat. Ilyen például a berethalmi találkozó, amelyet évről évre egyre nagyobb tömeg keres fel. Ezek az alkalmak mai napig összefűzik a szászok szellemi-kulturális örökségének szakrális és profán elemeit: evangélikus istentiszteleteket tartanak, népzenei és néptáncos programokat szerveznek, hovatartozásukat kifejező ünnepi népviseletben jelennek meg. Ezek az események egyúttal szimbolikus térfoglalásnak is tekinthetők, ahol az egykori kivándoroltak és leszármazottaik ismét magukénak érezhetik Erdélyt, az ősi szülőföldet, amelyet máig sokan énekelt nemzeti daluk így ír le:

*„Siebenbürgen, süsse Heimat,
unser teures Vaterland,
sei gegrüsst in deiner Schöne
und um alle deine Söhne
schlinge sich der Eintracht Band!”¹⁸*

Az emlékezés háza: 19. századi szászújfalusi lakóház másolata a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegységében (A szerző fotója)

¹⁸ Leopold Max Moltke verse (1846), amely Ritoók János fordításában így hangzik:

„Erdélyország, édes földünk,
drága jó szülőhazánk!
Áldott légy szépségedért,
s tájaidnak minden gyermekét
egyetértés fogja át!”